

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MELCHIOR WATHELET
prezentate la 9 februarie 2017¹

Cauza C-99/16

Jean-Philippe Lahorgue
împotriva
Ordre des avocats du barreau de Lyon,
Conseil national des barreaux (CNB),
Conseil des barreaux européens (CCBE),
Ordre des avocats du barreau de Luxembourg

[cerere de decizie preliminară formulată de tribunal de grande instance de Lyon (Tribunalul de Mare Instanță Lyon, Franța)]

„Trimitere preliminară — Libera prestare a serviciilor — Directiva 77/249/CEE — Articolul 4 — Articolul 5 — Exercitarea profesiei de avocat — Dispozitiv «RPVA» — Refuz de a remite — Discriminare”

I. Introducere

1. Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 4 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați².
2. Problema barierelor în calea liberei prestări a serviciilor de către avocați nu este una nouă. Cu toate acestea, informatizarea justiției și dematerializarea actelor de procedură, apariția unor noi moduri de comunicare, posibilitățile de stocare virtuală, precum și programele de inteligență artificială transformă în mod inevitabil modul de înțelegere a profesiei și exercitarea acesteia.
3. Prezenta cerere de decizie preliminară se înscrie în acest context. Astfel, aceasta este consecința refuzului Ordre des avocats du barreau de Lyon (Asociația Avocaților din Baroul Lyon, Franța) de a-i remite domnului Lahorgue, în calitate de prestator de servicii **transfrontaliere**, instrumentul necesar pentru comunicarea electronică securizată cu grefele instanțelor franceze, și anume dispozitivul de conectare la rețeaua privată virtuală a avocaților („dispozitivul RPVA”).

1 — Limba originală: franceza.

2 — JO 1977, L 78, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 46.

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

4. Articolul 4 din Directiva 77/249 prevede următoarele:

„(1) Activitățile privind reprezentarea și apărarea unui client în justiție sau în fața autorităților publice se exercită în fiecare stat membru gazdă în condițiile prevăzute pentru avocații stabiliți în acest stat, cu excluderea oricărei condiții de ședere sau de înscriere într-o organizație profesională în statul respectiv.

(2) În exercitarea acestor activități, avocatul respectă regulile profesionale ale statului membru gazdă, fără a aduce atingere obligațiilor care îi revin în statul membru de proveniență.

[...]”

5. Articolul 5 din Directiva 77/249 precizează următoarele:

„Pentru exercitarea activităților referitoare la reprezentarea și apărarea unui client în justiție, fiecare stat membru poate impune avocaților prevăzuți la articolul 1:

- să fie prezentați, în conformitate cu normele sau uzanțele locale, președintelui jurisdicției și, după caz, decanului competent în statul membru gazdă;
- să acționeze în colaborare fie cu un avocat care profesează pe lângă jurisdicția sesizată și care ar fi responsabil, după caz, față de această jurisdicție, fie cu un «avoué» sau «procuratore» care profesează pe lângă aceasta.”

B. Dreptul francez

1. *Decretul nr. 91-1197*

6. Directiva 77/249 a fost transpusă în dreptul francez prin décret n° 91-1197, du 27 novembre 1991, organisant la profession d’avocat (Decretul nr. 91-1197 din 27 noiembrie 1991 de organizare a profesiei de avocat).

7. Potrivit articolului 202-1 din Decretul nr. 91-1197:

„Atunci când un avocat [resortisant al unui stat membru stabilit cu titlu permanent în unul dintre statele membre] asigură reprezentarea sau apărarea unui client în justiție sau în fața autorităților publice, acesta exercită atribuțiile respective în aceleași condiții ca și un avocat înscris într-un barou francez.

[...]

În materie civilă, atunci când reprezentarea este obligatorie în fața tribunalului de mare instanță, acesta se poate constitui numai după ce și-a ales un domiciliu pe lângă un avocat stabilit pe lângă instanța sesizată și la care vor fi notificate în mod valabil actele de procedură. [...]

Atunci când reprezentarea este obligatorie în fața curții de apel, avocatul poate solicita înscrierea numai după ce și-a ales un domiciliu pe lângă un avocat împuternicit să reprezinte părțile în fața acesteia și la care vor fi notificate în mod valabil actele de procedură. [...]

2. *Codul de procedură civilă*

8. Prin Decretul nr. 2005-1678 din 28 decembrie 2005, în Codul de procedură civilă a fost introdus un nou titlu XXI, denumit „Comunicarea prin mijloace electronice”.

9. Printre dispozițiile incluse în acest titlu, articolul 748-1 din Codul de procedură civilă în vigoare în prezent prevede că „[t]rimiterile, remiterile și comunicările actelor de procedură, ale înscrisurilor, avizelor, avertismentelor sau convocărilor, ale rapoartelor, ale proceselor-verbale, precum și ale copiilor și ale expedierilor hotărârilor judecătorești investite cu formulă executorie pot fi efectuate prin mijloace electronice, în condițiile și în conformitate cu modalitățile stabilite prin prezentul titlu, fără a se aduce atingere dispozițiilor speciale care impun utilizarea acestui mod de comunicare”.

10. Pe de altă parte, în ceea ce privește procedura în care reprezentarea este obligatorie în fața curților de apel, articolul 930-1 din Codul de procedură civilă prevede:

„Sub rezerva inadmisibilității din oficiu, actele de procedură se transmit la instanța de judecată prin mijloace electronice.

Atunci când un act nu poate fi transmis prin mijloace electronice din motive independente de voința celui care îl transmite, actul se depune la greșă pe suport de hârtie. [...]

Avizele, avertismentele sau convocările se transmit avocaților părților prin mijloace electronice, cu excepția cazului în care acest lucru nu este posibil din motive independente de voința expeditorului.

Modalitățile în care se efectuează schimburile de informații prin mijloace electronice au fost definite printr-un ordin al ministrului justiției.”

3. *Ordinul din 7 aprilie 2009 privind comunicarea prin mijloace electronice în fața tribunalelor de mare instanță*

11. Potrivit articolului 5 din Ordinul din 7 aprilie 2009³, „[a]ccesul avocaților la sistemul de comunicații electronice pus la dispoziția instanțelor se face prin utilizarea unei proceduri de conectare la o rețea independentă privată care funcționează sub responsabilitatea Conseil national des barreaux (Consiliul Național al Barourilor), denumită «rețea privată virtuală a avocaților» («RPVA»)”.

12. De asemenea, articolul 9 din acest ordin prevede că „[s]ecuritatea conexiunii avocaților la RPVA este garantată printr-un dispozitiv de identificare. Acest dispozitiv funcționează pe baza unui serviciu de certificare care asigură autentificarea calității de persoană fizică ce exercită profesia de avocat [...]. Dispozitivul include o funcție de verificare a valabilității certificatului electronic. Acesta este eliberat de un furnizor de servicii de certificare electronică ce acționează în numele Consiliului Național al Barourilor, autoritatea de certificare”.

III. RPVA

13. La mijlocul anilor 2000, Franța a inițiat un proces de dematerializare a procedurilor judiciare.

14. Acest proces s-a încheiat cu semnarea unui protocol de comunicare electronică între instanțele judecătorești și avocați (denumit „ComCi TGI” pentru instanțele de prim grad de jurisdicție și „ComCi CA” pentru instanțele de al doilea grad de jurisdicție).

3 — JORF nr. 86 din 11 aprilie 2009, p. 6365.

15. Acest protocol are ca obiectiv în special îmbunătățirea comunicării dintre instanțe și avocați prin intermediul schimbului informatizat de date structurate. Din punct de vedere tehnic, este vorba despre două rețele intranet distincte care sunt conectate prin intermediul unei platforme denumite „e-barreau”. Cele două rețele sunt, pe de o parte, intranetul instanțelor gestionat de Ministerul Justiției (rețeaua privată virtuală a justiției) și, pe de altă parte, intranetul avocaților gestionat de Consiliul Național al Barourilor (CNB), RPVA.

16. Schimbul de date dintre cabinetele de avocatură și platforma de servicii a RPVA sunt criptate prin utilizarea unui algoritm între dispozitivul VPN, prezent la nivelul rețelei locale a cabinetului, și anume înainte de dispozitivul de conectare la internet al cabinetului, și interfața VPN, la intrarea platformei de servicii a RPVA.

17. Numai dispozitivele identificate și autorizate în mod corespunzător pentru a fi interconectate cu serviciul RPVA pot comunica cu interfața VPN de la intrarea platformei RPVA și pot beneficia astfel de serviciul „e-barreau”. CNB a explicat în ședința din 11 ianuarie 2017 că, pe viitor, dispozitivele vor fi înlocuite cu stickuri USB.

18. Din punct de vedere fizic, acest dispozitiv constă într-un certificat electronic stocat pe un suport fizic criptografic personalizat pentru avocat, și anume un dispozitiv cu memorie conectabil la portul USB. Acest dispozitiv este denumit „dispozitiv RPVA” și permite autentificarea utilizatorilor de servicii e-barreau.

19. În practică, autentificarea este posibilă întrucât certificatul electronic personal al avocatului este conectat cu anuarul național al avocaților, care se actualizează automat, prin intermediul unei sincronizări zilnice cu anuarele avocaților din toate barourile franceze.

20. Ca urmare a acestui protocol, între Ministerul Justiției și CNB au fost încheiate succesiv mai multe acorduri pentru a se stabili modalitățile și condițiile privind comunicațiile electronice între avocați și instanțele de prim grad și de al doilea grad de jurisdicție.

21. Potrivit articolului VI din Convenția din 16 iunie 2010 încheiată între Ministerul Justiției și CNB, înregistrarea unui avocat în „ComCi CA” și în „ComCI TGI” se face prin intermediul asociației avocaților din care acesta face parte. Asociația avocaților este responsabilă și de remiterea dispozitivului RPVA⁴.

IV. Situația de fapt din litigiul principal

22. Domnul Lahorgue, cetățean francez, este un avocat înscris în baroul din Luxemburg.

23. El a solicitat Ordre des avocats du barreau de Lyon să îi pună la dispoziție un dispozitiv RPVA. Acesta nu a admis cererea domnului Lahorgue pentru motivul că nu era înscris în baroul din Lyon.

24. Ca urmare a acestui refuz, domnul Lahorgue a formulat în fața președintelui Tribunal de grande instance de Lyon (Tribunalul de Mare Instanță Lyon, Franța) o cerere de adoptare a unor măsuri provizorii împotriva Ordre des avocats du barreau de Lyon, a CNB, a Conseil des barreaux européens (Consiliul Barourilor Europene) (CCBE) și a Ordre des avocats du barreau de Luxembourg (Asociația Avocaților din Baroul Luxemburg) pentru a se dispune ca Ordre des avocats du barreau de Lyon să îi remită, în termen de opt zile și sub sancțiunea plății de penalități, dispozitivul RPVA astfel încât să își poată exercita profesia de avocat în Franța, pe deplin și în aceleași condiții ca un avocat francez.

4 — A se vedea p. 15 din observațiile depuse de CNB. Această convenție a fost reînnoită de două ori înainte de a fi înlocuită cu o nouă convenție, încheiată la 24 iunie 2016.

25. Instanța națională pune la îndoială compatibilitatea cu dreptul Uniunii a deciziei de refuz adoptate de *Ordre des avocats du barreau de Lyon*.

26. În special, aceasta consideră că, întrucât exercitarea căilor de atac în materie penală sau în cea a dreptului social nu implică nicio restricție pentru avocatul din alt stat membru în sensul unei obligații de a recurge la un avocat colaborator membru al baroului de la locul instanței în cauză, a se impune unui avocat al unui alt stat membru să recurgă la un avocat al baroului de la locul instanței pentru a utiliza dispozitivul RPVA poate apărea neconform cu exercitarea liberei prestări a serviciilor.

27. În aceste condiții, președintele tribunal de grande instance de Lyon (Tribunalul de Mare Instanță Lyon) a considerat că este util să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții o întrebare preliminară.

V. Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții

28. În consecință, prin Ordonanța privind măsurile provizorii din 15 februarie 2016, primită de Curte la 19 februarie 2016 și completată prin Ordonanța privind măsurile provizorii din 14 martie 2016, înregistrată la Curte la 22 martie 2016, președintele tribunal de grande instance de Lyon (Tribunalul de Mare Instanță Lyon) a decis să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Refuzul de a remite un dispozitiv Réseau Privé Virtuel des Avocats (RPVA) unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui stat membru în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii este contrar articolului 4 din Directiva 77/249/CEE pentru motivul că aceasta constituie o măsură discriminatorie de natură să împiedice exercitarea profesiei în calitate de liber prestator de servicii în cazul în care acest avocat colaborator local nu este impus prin lege?”

29. Această întrebare conține o afirmație care nu corespunde situației reclamantului în litigiul principal, întrucât se referă la situația unui avocat „înscris în baroul unui stat membru în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii”. Or nu aceasta este situația domnului Lahorgue.

30. În plus, acest mod de redactare modifică întrebarea pe care el însuși a formulat-o. Or, deși instanța națională nu este obligată să rețină sugestiile părților în această privință⁵, din cererea de decizie preliminară reiese că, în speță, instanța de trimitere decis să adreseze „întrebarea preliminară sugerată de reclamant”⁶.

31. Întrucât această propunere de întrebare nu conține nicio contradicție sau inexactitate și este în concordanță cu situația de fapt a reclamantului din litigiul principal, considerăm că este necesar să se rețină întrebarea enunțată la punctul 1 din cererea de decizie preliminară, iar nu cea enunțată în dispozitivul acesteia:

„Refuzul de a remite un dispozitiv RPVA unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui stat membru, pentru simplul motiv că nu este înscris în baroul celui alt stat membru în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii, este contrar articolului 4 din Directiva 77/249/CEE pentru motivul că constituie o măsură discriminatorie de natură să împiedice exercitarea profesiei în calitate de liber prestator de servicii în cazurile în care avocatul colaborator local nu este impus prin lege?”

32. CNB, guvernul francez și Comisia Europeană au depus observații scrise. În plus, acestea s-au exprimat la ședința care s-a desfășurat la 11 ianuarie 2017.

5 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 18 iulie 2013, Consiglio Nazionale dei Geologi (C-136/12, EU:C:2013:489, punctele 29-31).

6 — A se vedea p. 5 din cererea de decizie preliminară.

33. Domnul Lahorgue și Ordre des avocats du barreau de Lyon nu au prezentat observații scrise, însă și-au prezentat argumentele în ședință.

VI. Analiză

A. Jurisprudența cu privire la libera prestare a serviciilor de către avocați

34. După cum s-a menționat în introducerea acestor concluzii, problema liberei prestări a serviciilor de către avocați și a posibilelor bariere întâmpinate nu este nouă. Înainte chiar de adoptarea Directivei 77/249, Curtea avusese deja ocazia să confirme, la interval de șase luni, aplicabilitatea dispozițiilor tratatului referitoare la libertatea de stabilire și la libera prestare a serviciilor de către avocați⁷.

35. Prin urmare, nu este deloc surprinzător că principiile desprinse cu ocazia interpretării acestor dispoziții ale tratatului au fost aplicate prestării de servicii specifice profesiei de avocat.

36. Astfel, articolul 56 TFUE nu impune numai eliminarea oricărei discriminări pe considerente de cetățenie sau naționalitate față de prestatorul de servicii stabilit în alt stat membru, ci, în egală măsură, și înlăturarea oricărei restricții, chiar dacă aceasta se aplică fără a distinge între prestatorii naționali și cei din alte state membre, atunci când interzice sau împiedică activitățile prestatorului stabilit în alt stat membru, unde acesta prestează în mod legal servicii similare⁸.

37. Cu alte cuvinte, articolul 56 TFUE se opune aplicării oricărei reglementări naționale al cărei efect este de a face ca prestarea de servicii între statele membre să fie *mai dificilă* decât prestarea de servicii care are un caracter pur intern în cadrul unui stat membru⁹.

38. Cu toate acestea, Curtea a confirmat că, potrivit unei jurisprudențe clasice în materie, măsurile naționale de natură să împiedice sau să facă mai puțin atrăgătoare exercitarea libertăților fundamentale garantate de tratat sunt autorizate cu condiția îndeplinirii următoarelor patru condiții:

- să se aplice în mod nediscriminatoriu,
- să fie justificate de motive imperative de interes general,
- să fie de natură să asigure realizarea obiectivului urmărit și
- să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia¹⁰.

7 — A se vedea Hotărârea din 21 iunie 1974, *Reyners* (2/74, EU:C:1974:68), și Hotărârea din 3 decembrie 1974, *van Binsbergen* (33/74, EU:C:1974:131).

8 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 decembrie 2006, *Cipolla și alții* (C-94/04 și C-202/04, EU:C:2006:758, punctul 56).

9 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 decembrie 2006, *Cipolla și alții* (C-94/04 și C-202/04, EU:C:2006:758, punctul 57).

10 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 30 noiembrie 1995, *Gebhard* (C-55/94, EU:C:1995:411, punctul 37).

B. Aplicarea principiilor în speță

1. *Observații introductive cu privire la încadrarea litigiului în ipoteza luată în considerare de instanța de trimitere și cu privire la cadrul juridic*

a) *Cu privire la încadrarea litigiului în procedurile în care reprezentarea părților prin avocat nu este obligatorie*

39. Problema ridicată în acțiunea principală este aceea de a se stabili dacă articolul 4 din Directiva 77/249 se opune ca un stat membru să admită ca numai avocaților înscriși într-o asociație din acest stat să li se remită mijloacele tehnice care permit comunicarea prin mijloace electronice a actelor de procedură către instanțele acestui stat membru.

40. Din decizia de trimitere, precum și din observațiile scrise și orale care au fost prezentate Curții pare să reiasă că normele de procedură aplicabile procedurilor penale și de drept social nu impun ca părțile să fie reprezentate prin avocat și, în consecință, nici să se recurgă la avocatul colaborator din baroul din circumscripția instanței sesizate. Cu toate acestea, instanța de trimitere pare să pornească de la premisa că împrejurarea potrivit căreia avocatul stabilit într-un alt stat membru nu dispune de un dispozitiv RPVA îl obligă în realitate să recurgă la un astfel de avocat.

41. În opinia guvernului francez, întrebarea adresată de instanța de trimitere ar fi relevantă numai în cadrul acestor proceduri, iar nu în cele în care reprezentarea este obligatorie. Astfel, în acest ultim tip de procedură, atât avocații stabiliți în Franța (și înscriși în alt barou decât cel al jurisdicției sesizate cu soluționarea litigiului), cât și avocații stabiliți într-un alt stat membru ar trebui să acționeze în colaborare cu un avocat autorizat să își exercite activitatea pe lângă această instanță. Or, numai acesta din urmă ar avea nevoie de un dispozitiv RPVA.

42. În schimb, Comisia consideră că răspunsul privind aprecierea compatibilității cu articolul 4 din Directiva 77/249 a obligației înregistrării în baroul local pentru a beneficia de RPVA este independent de tipul de procedură în cauză (civilă, penală sau de drept social).

43. Întrucât instanța de trimitere a limitat descrierea cadrului legal și factual exclusiv la ipoteza procedurilor în care reprezentarea părților de către un avocat nu este obligatorie, considerăm că nu este de competența Curții să ia în considerare în răspunsul său o situație cu privire la care nu i s-a adresat întrebări¹¹.

b) *Cu privire la cadrul juridic*

44. Pentru a avea siguranța înțelegerii corecte a întrebării adresate de instanța de trimitere și pentru a-i furniza acesteia un răspuns util, la 12 octombrie 2016, Curtea i-a adresat o cerere de clarificare, solicitându-i să confirme, până la 21 noiembrie 2016, că, în ipoteza procedurilor vizate (și anume procedurile penale și cele de drept social), dreptul francez permite comunicarea actelor de procedură prin poștă.

45. Din răspunsul instanței de trimitere din 14 decembrie 2016, primit de Curte la 23 decembrie 2016, și din explicațiile suplimentare furnizate de reprezentantul guvernului francez în ședința din 11 ianuarie 2017 reiese că comunicarea obligatorie prin mijloace electronice este în principiu limitată la căile de atac introduse în fața instanțelor pentru care reprezentarea prin avocat este obligatorie.

11 — Cu privire la domeniul de aplicare al unei întrebări preliminare și la rolul Curții, a se vedea în special Hotărârea din 16 octombrie 2014, Welmory (C-605/12, EU:C:2014:2298, punctele 33-35).

46. Cu toate acestea, utilizarea comunicării prin mijloace electronice este posibilă – însă nu și obligatorie – în alte trei ipoteze în care reprezentarea de către un avocat este facultativă: pentru anumite proceduri în fața tribunalelor de mare instanță¹², pentru procedurile în fața curților de apel în care reprezentarea de către un avocat este facultativă¹³, precum și pentru procedurile în fața tribunalelor comerciale¹⁴.

47. În orice caz, indiferent de procedura în care este autorizată comunicarea electronică, au acces la acest mijloc de comunicare numai avocații din circumscripția instanței în cauză. Pentru ceilalți avocați, inclusiv pentru avocații stabiliți în alt stat membru, este autorizată numai comunicarea prin depunerea la grefă sau prin poștă.

2. Cu privire la existența unei restricții

48. Din cadrul legal astfel precizat reiese că utilizarea mijloacelor electronice de comunicare este autorizată în anumite proceduri în care reprezentarea de către un avocat nu este obligatorie, și anume procedurile care fac obiectul cererii de decizie preliminară¹⁵.

49. Această posibilitate fiind condiționată de accesul la RPVA, este neîndoielnic că refuzul de a remite un dispozitiv RPVA avocaților care nu sunt înscriși într-un barou francez poate constitui o restricție privind libera prestare a serviciilor.

50. Astfel, după cum a constatat CNB, acest refuz poate împiedica sau poate să facă mai puțin atrăgătoare exercitarea liberei prestări a serviciilor de către avocații care nu sunt înscriși într-un barou francez, din moment ce aceștia pur și simplu nu pot avea acces la serviciul de informatizare a procedurilor decât dacă solicită în mod sistematic asistența unui avocat înscris într-un barou francez și care dispune de un dispozitiv RPVA¹⁶.

51. Or, o legislație de natură să facă mai puțin atrăgătoare sau mai dificilă furnizarea transfrontalieră de servicii de către avocați constituie o restricție interzisă la articolul 56 TFUE și la articolul 4 din Directiva 77/249¹⁷.

3. Cu privire la existența unei justificări

52. Potrivit jurisprudenței constante amintite anterior, o restricție „poate fi justificată dacă răspunde unor motive imperative de interes general, în măsura în care este de natură să asigure realizarea obiectivului în cauză și nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv”¹⁸.

12 — A se vedea Ordinul din 7 aprilie 2009.

13 — A se vedea Ordinul din 5 mai 2010 privind comunicarea prin mijloace electronice în cadrul procedurii în care reprezentarea de către un avocat nu este obligatorie în fața curților de apel (JORF din 15 mai 2010, p. 9041). De la intrarea în vigoare, la 1 august 2016, a Convenției din 24 iunie 2016 între Ministerul Justiției și CNB, utilizarea mijloacelor electronice de comunicare în cadrul acestor proceduri a devenit obligatorie pentru avocații care au acces la RPVA.

14 — A se vedea Ordinul din 21 iunie 2013 privind comunicarea prin mijloace electronice între avocați și între avocați și instanță în cadrul procedurilor în fața tribunalelor comerciale (JORF din 26 iunie 2013, p. 10526).

15 — A se vedea punctul 43 din prezentele concluzii.

16 — A se vedea p. 14 din observațiile scrise prezentate de CNB.

17 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 decembrie 2003, AMOK (C-289/02, EU:C:2003:669).

18 — Hotărârea din 5 decembrie 2006, Cipolla și alții (C-94/04 și C-202/04, EU:C:2006:758, punctul 61).

a) *Cu privire la existența unor motive imperative de interes general*

53. CNB și guvernul francez invocă principiul bunei administrări a justiției ca motiv imperativ de interes general care poate justifica refuzul de a remite un dispozitiv RPVA avocaților care nu sunt înscrși într-un barou francez. La această primă justificare, guvernul francez adaugă protecția beneficiarului final al serviciilor juridice.

54. Desigur, „protecția consumatorilor de servicii juridice prestate în special de auxiliari ai justiției, pe de o parte, și a bunei administrări a justiției, pe de altă parte, sunt obiective care pot fi incluse în rândul celor care pot fi considerate motive imperative de interes general de natură să justifice o restricție privind libera prestare a serviciilor [...]”¹⁹.

55. Or, protecția justițiabilului, și anume a „consumatorului final al serviciilor juridice”, și buna administrare a justiției sunt legate în mod obligatoriu de cerințele privind controlul și răspunderea furnizorului de servicii²⁰.

56. În această privință, considerăm că este util să amintim că, în pofida diferențelor care pot exista între statele membre, există o concepție comună privind rolul avocatului în ordinea juridică a Uniunii: aceea a unui colaborator al justiției chemat să acorde, în deplină independență și în interesul superior al acesteia, asistența legală de care clientul are nevoie²¹. Contraponderea acestei protecții este disciplina profesională, impusă și controlată în interesul general²².

57. Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, o astfel de concepție este în acord cu tradițiile juridice comune statelor membre. De asemenea, ea se regăsește în ordinea juridică a Uniunii, astfel cum reiese din prevederile articolului 19 din Statutul Curții de Justiție²³, în special din al patrulea paragraf al acestuia, potrivit căruia „[n]umai un avocat autorizat să practice în fața unei instanțe a unui stat membru sau a unui alt stat parte la Acordul privind Spațiul Economic European poate reprezenta sau asista o parte în fața Curții”.

58. În acest context, pentru a putea reprezenta o parte în cadrul unei acțiuni directe²⁴, precum și pentru a beneficia de privilegiile, imunitățile și facilitățile acordate prin Regulamentul de procedură al Curții agenților, consilierilor și avocaților²⁵, Curtea însăși impune avocaților să furnizeze un document care să certifice că au dreptul să își exercite profesia în fața unei instanțe a unui stat membru sau a unui alt stat parte la Acordul privind SEE. În sfârșit, aceeași dovadă este necesară pentru a putea utiliza aplicația informatică e-Curia, care permite depunerea și comunicarea actelor de procedură prin mijloace electronice²⁶.

19 — Hotărârea din 5 decembrie 2006, Cipolla și alții (C-94/04 și C-202/04, EU:C:2006:758, punctul 64).

20 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 3 decembrie 1974, van Binsbergen (33/74, EU:C:1974:131, punctul 12), Hotărârea din 12 decembrie 1996, Reisebüro Broede (C-3/95, EU:C:1996:487, punctul 38), precum și Hotărârea din 19 februarie 2002, Wouters și alții (C-309/99, EU:C:2002:98, punctul 97).

21 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 1982, AM & S Europe/Comisia (155/79, EU:C:1982:157, punctul 24), Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P, EU:C:2010:512, punctul 42), Hotărârea din 6 septembrie 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej/Comisia (C-422/11 P și C-423/11 P, EU:C:2012:553, punctul 23), precum și Hotărârea din 12 iunie 2014, Peftiev (C-314/13, EU:C:2014:1645, punctul 28).

22 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 1982, AM & S Europe/Comisia (155/79, EU:C:1982:157, punctul 24), Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P, EU:C:2010:512, punctul 42), precum și Hotărârea din 6 septembrie 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej/Comisia (C-422/11 P și C-423/11 P, EU:C:2012:553, punctul 24).

23 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 18 mai 1982, AM & S Europe/Comisia (155/79, EU:C:1982:157, punctul 24), Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P, EU:C:2010:512, punctul 42), precum și Hotărârea din 6 septembrie 2012, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej/Comisia (C-422/11 P și C-423/11 P, EU:C:2012:553, punctul 23).

24 — Articolul 119 alineatul (3) din Regulamentul de procedură al Curții.

25 — Articolul 44 alineatul (1) litera (b) din Regulamentul de procedură al Curții.

26 — A se vedea documentele care trebuie anexate în mod obligatoriu la cererea de deschidere a unui cont de acces pe pagina e-curia (<https://curia.europa.eu/e-Curia/access-request-step1.faces?conversationContext=2>).

59. Imposibilitatea de a obține un dispozitiv RPVA de către un avocat care nu este înscris într-o asociație profesională franceză se explică prin preocupări similare: obligația de a asigura fiabilitatea identificării avocaților care utilizează comunicațiile electronice și în special confidențialitatea schimburilor de informații²⁷. Astfel, potrivit articolului 9 din Ordinul din 7 aprilie 2009, „[s]ecuritatea conexiunii avocaților la RPVA este garantată printr-un dispozitiv de identificare. Acest dispozitiv funcționează pe baza unui serviciu de certificare care asigură autentificarea calității de persoană fizică ce exercită profesia de avocat”.

60. În acest sens, dispozitivul RPVA și condițiile legate de remiterea acestuia contribuie la administrarea corespunzătoare a justiției și la protecția beneficiarului final al serviciului juridic.

b) *Cu privire la capacitatea măsurilor în litigiu de a atinge obiectivul urmărit*

61. În plus, aceste mijloace – și anume dispozitivul RPVA și condițiile legate de remiterea acestuia – ni se par a fi adecvate pentru asigurarea acestor obiective, întrucât responsabilitatea înscrierii avocaților în registrul avocaților și actualizarea acestuia revine în egală măsură asociațiilor de avocați de la nivel local și întrucât identificarea avocatului care dorește să se conecteze la RPVA se face prin intermediul unui certificat electronic personal legat la anuarul național al avocaților, actualizat în mod automat prin intermediul unei sincronizări zilnice cu anuarele avocaților din toate barourile franceze.

62. Prin urmare, sistemul permite conectarea la RPVA numai avocaților care îndeplinesc condițiile necesare pentru a fi autorizați să exercite profesia de avocat.

c) *Cu privire la proporționalitatea măsurilor în litigiu*

63. În schimb, considerăm că faptul de a invoca lipsa din anuarul avocaților la nivelul Uniunii Europene pentru a justifica refuzul pur și simplu de a remite un dispozitiv RPVA avocaților care nu sunt înscrși într-un barou francez depășește ceea ce este necesar pentru autentificarea calității de avocat și, în consecință, pentru a asigura protecția beneficiarilor serviciilor juridice și buna administrare a justiției în cadrul procedurilor în care reprezentarea nu este obligatorie.

64. Astfel, pentru a îndeplini cerința proporționalității, măsura analizată nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului legitim urmărit. Cu alte cuvinte, autoritatea de reglementare trebuie să aleagă dintre diferitele opțiuni pe cea care aduce atingere în cea mai mică măsură dreptului sau libertății în cauză.

65. Or, deși, pentru remiterea unui dispozitiv RPVA, se poate în mod cert solicita, ca o condiție prealabilă, dovada identității și a calității de avocat, verificarea zilnică a acestei calități este *a priori* excesivă din moment ce conduce, numai din motive tehnice, la imposibilitatea de a utiliza un mijloc de comunicare modern, rapid și sigur²⁸.

66. Interdicția care decurge de aici este cu atât mai disproporționată cu cât are drept consecință faptul că se poate comunica cu grefele instanțelor în cauză numai prin intermediul poștei. Considerăm că un asemenea mod de a proceda nu corespunde metodelor de lucru utilizate la acest început de secol XXI.

27 — A se vedea articolul III. A. punctul (2) din Convenția din 16 iunie 2010 încheiată între Ministerul Justiției și CNB.

28 — Potrivit explicațiilor furnizate de reprezentantul guvernului francez, astfel de obstacole tehnice ar trebui de altfel să dispară în viitor, odată cu punerea în aplicare a unui proiect de identificare a avocaților europeni intitulat „Find-A-Lawyer 2”, pus în aplicare de CCBE și de Comisie.

67. În plus, observăm că, în această din urmă situație, preocuparea de a asigura o bună administrare a justiției și de a garanta protecția beneficiarilor serviciilor juridice pare mai puțin imperativă din moment ce verificarea calității de avocat nu pare să fie impusă sistematic și constant atunci când comunicarea se realizează prin poștă.

68. În aceste împrejurări, echilibrul dintre libera prestare a serviciilor de către un avocat într-o lume modernă, pe de o parte, și protecția beneficiarilor serviciilor juridice și buna administrare a justiției, pe de altă parte, ar putea fi obținut prin cerința reinnoirii dovezii calității de avocat în mod periodic sau, cu titlu de exemplu, cu ocazia fiecărei noi proceduri.

69. Desigur, nu se poate exclude faptul că, în cazul în care Franța ar alege să extindă recurgerea la un avocat colaborator local în procedurile în care reprezentarea nu este obligatorie (posibilitate pe care o oferă articolul 5 din Directiva 77/249), interdicția de a utiliza un dispozitiv RPVA de către avocatul furnizor de servicii ar putea fi justificată²⁹.

70. Ar fi totuși, fără îndoială, oportun ca relevanța unei astfel de proceduri, concepută cu mai mult de 40 de ani în urmă, să fie ea însăși reevaluată prin prisma practicii moderne a profesiei de avocat și a cerințelor contemporane ale justițiabilului, dar fără a aduce atingere garanțiilor necesare pentru protecția acestuia. O astfel de examinare ar depăși însă atribuția judecătorului și este, dacă este cazul, de competența legiuitorului.

VII. Concluzie

71. Refuzul de a remite un dispozitiv RPVA unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui stat membru, pentru simplul motiv că nu este înscris în baroul celui alt stat membru care dispune de RPVA, constituie o restricție privind libera prestare a serviciilor.

72. Desigur, acest refuz se explică prin preocuparea de a asigura o bună administrare a justiției și protecția justițiabilului, beneficiar final al serviciilor juridice, prin garantarea autentificării calității de avocat. Cu toate acestea, o asemenea măsură depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor menționate anterior.

73. Având în vedere aceste considerații, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de președintele tribunal de grande instance de Lyon (Tribunalul de Mare Instanță Lyon, Franța) după cum urmează:

„Refuzul de a remite un dispozitiv de racordare la rețeaua privată virtuală a avocaților unui avocat înscris în mod corespunzător în baroul unui stat membru, pentru simplul motiv că nu este înscris în baroul celui alt stat membru, în care dorește să își exercite profesia de avocat în calitate de liber prestator de servicii, este contrar articolului 4 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a liberei prestări a serviciilor de către avocați.”

29 — Sub rezerva interpretării date de Curte acestei posibilități în Hotărârea din 25 februarie 1988, Comisia/Germania (427/85, EU:C:1988:98).